

SØPINDSVIN SOM DANEKRÆ

af Sten Lennart Jakobsen og Walter Kegel Christensen

Kalken ved Fakse blev allerede i 1200-tallet anvendt som bygningssten i nogle af omegnens middelalderkirker. Senere, i 1600-tallet, vides, at kalken blev brudt i flere små brud med henblik på kalkbrænding til mørtel. I dag er Fakse Kalkbrud et af de største kalkbrud i Danmark, og har længe været kendt som en 'guldgrube' for palæontologer og andre geologisk interesserede.

Kalken fra Fakse Kalkbrud består af bryozokalk og koralkalk fra Danien-tiden og er omkring 63 millioner år gammel. På den tid var det meste af Danmark dækket af et varmt tempereret hav med et rigt dyreliv, der blandt andet omfattede fisk, havkrokodiller, hajer og blæksprutter, der levede i de frie vandmasser. På havbunden levede koraller, bryozoaer, søpindsvin, krabber, muslinger, snegle, brachiopoder, søliljer og havsvampe.

Om fundet

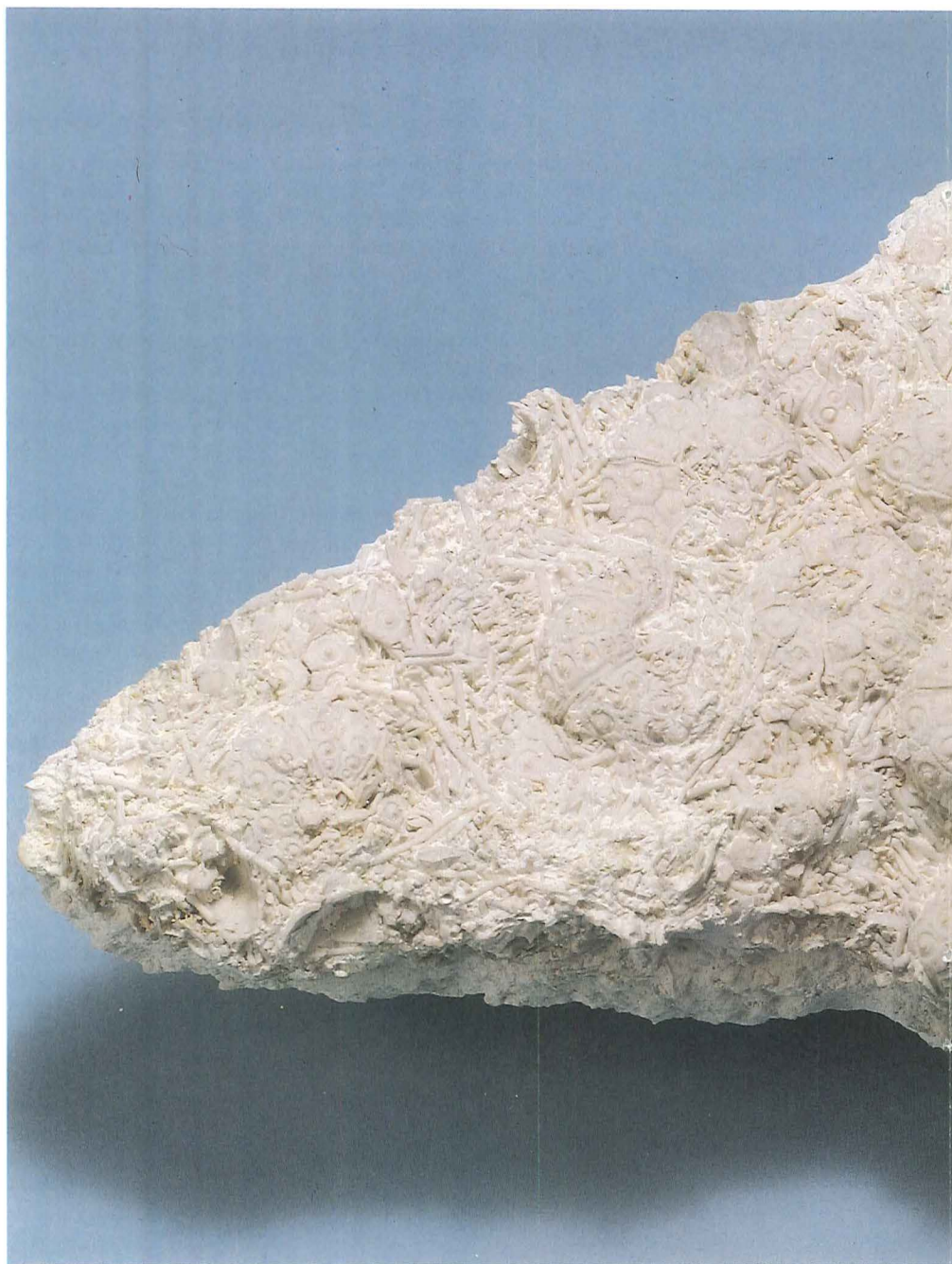
I november 1990 var Leif Rasmussen som så ofte tidligere taget på fossiljagt i Fakse Kalkbrud. I en stor dyng af kalk fandt han en blok af bryozokalk, på hvis overflade han bemærkede adskillige rester af søpindsvin. Den forsteningsrige blok blev bragt hjem og underkastet en nødtørfvig præparation, der afslørede ikke mindre end 25 eksemplarer (skaller med tilhørende pigge) af det sjældne søpindsvin *Temnocidaris danica*. Enkelte af dem endog med kæbeapparatet bevaret i mundåbningerne.

Nu gik der meddelelse til Geologisk Museum om det opsigtsvækkende fund, og en medarbejder ved museet tog til Fakse for at tage stykket i øjesyn. Her blev det hurtigt fastslået, at stykket er af stor videnskabelig betydning, og tilmed er det et udstillingsmæssigt pragtstykke.

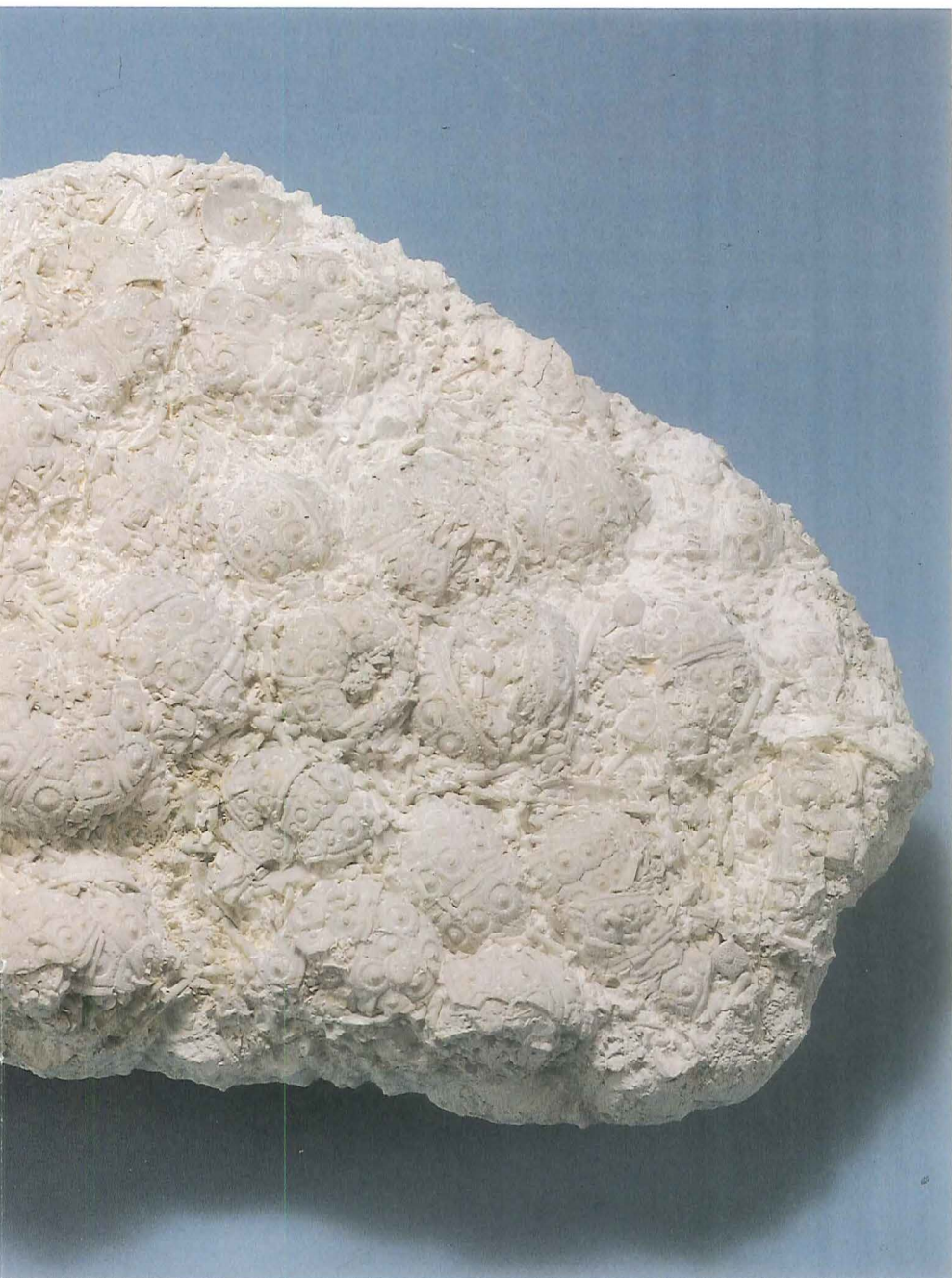
Blokken blev herefter bragt til Geologisk Museum, hvor det blev indbragt for Statens Museumsnævns naturvidenskabelige referencegruppe. En hastebehandling af sagen resulterede i, at det fornemme fund blev erklæret for danekræ, og finderens modtog en dusør.

Opstemt over den store interesse fra videnskabelig side foretog Leif Rasmussen et fornyet eftersyn i kalkbruddet for om muligt at lokalisere forekomsten og eventuelt gøre yderligere fund. I bunken af bryozokalk, hvor pragtstykket tidligere var blevet fundet, lykkedes det at bjærge yderligere 5-6 blokke, der alle indeholdt skalrester og pigge ligesom danekræ-stykket.

I samlingerne på Geologisk Museum findes der kun et eneste nogenlunde komplet eksemplar af *Temnocidaris danica* – trods indsamlinger i kalkbruddet gennem mere end 200 år, hvilket understreger fundets sjældenhed, så atter engang er det således blevet bekræftet, at videnskaben har meget stor glæde af årvågne amatørsamlere.

Danekræ-blokken med Temnocidaris danica. Blok

ken måler 30 x 50 cm. Foto: Ole Bang Berthelsen.

Som noget helt enestående ved det nye fund har et enkelt eksemplar af skallerne de specielle kalkplader (terminal- og genitalplader, der tilsammen udgør dyrets analfelt – gat-området) bevaret intakt. Endvidere er dyrenes primærpigge bevaret i kontakt med skallerne, omend brudt itu. Også de ganske små sekundærpigge eller pedicellier (røse-pigge) er bevaret i kontakt med skallerne, hvilket ikke er kendt fra andre fund.

Koncentrationen af de mange komplette skaller af *Temnocidaris danica* og den helt enestående bevaringstilstand vidner om, at dyrene må være skyllet ned i en lavning på havbunden og antageligt levende begravet.

På basis af det ekseptionelle fund kan *Temnocidaris danica*'s hele skeletmorfologi nu beskrives og danne grundlag for en vurdering af artens funktionelle morfologi og tilpasning til miljøet.

Figur 2. Et af de søpindsvin fra danekræ-blokken, hvor det fuldendte kæbeapparat ('Aristoteles lygte') er synligt. Bemærk også det store antal (brækkede) pigge af forskellig størrelse. Foto: Ole Bang Berthelsen.